

Özel Mülkiyetin Yasal Teorisi

Bahar Baysal Kar*

Öz

Bu makale özel mülkiyetin yasal teorisi hakkındadır. Özel mülkiyet varlıklar üzerinde meşru yasal otorite veya devlet tarafından onaylanmış bir dizi haktır ve bu yönü ile varlıklar üzerindeki kontrol anlamına gelen sahiplikten farklılaşmaktadır. Mülkiyetin gücünü devlet tarafından desteklenen ve uygulanan yasal sistemden alması onun yasal olarak inşa edildiği anlamına gelmektedir. Özel mülkiyetin yasal olarak inşasının iktisadi olarak iki önemli sonucu vardır. Birinci sonuç sermaye oluşumuna etkisidir. Bu etki özel mülkiyetin teminat rolünden veya hukukun bazı varlıklara tanıdığı ayrıcalıklardan kaynaklanabilmektedir. İkincisi ise çeşitli kanallarla gelir ve servet eşitsizliğine neden olmasıdır. Sermaye oluşumu yoluyla iktisadi gelişmeye katkı sağlarken, aynı zamanda eşitsizliğe de neden olması ikincisini azaltmaya yönelik farklı politika gereksinimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel Mülkiyet, Özel Mülkiyet Hakları, Sahiplik, Devlet, Hukuk, Kurumlar, Eşitsizlik.

The Legal Theory of Private Property

Abstract

This paper is about the legal theory of private property. Private property is a set of rights on assets approved by the legitimate legal authority or state, and in this respect it differs from possession, which means control over assets. The fact that property derives its power from the legal system supported and enforced by the state means that it is legally constructed. The legal construction of private property has two important economic results. The first result is its effect on capital formation. This effect arises from the collateral role of private property or the privileges granted by law to certain assets. The second is that it causes income and wealth inequality through various channels. Contributing to economic development through capital formation, while also causing inequality, reveals different policy requirements to reduce the latter.

Keywords: Private Property, Private Property Rights, Possession, State, Law, Institutions, Inequality.

*Dr. Öğr. Üyesi | Bursa Uludağ Üni., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
bhrbysl@gmail.com | ORCID: 0000-0003-2335-6299

DOI: 10.36484/liberal.1291578

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:111, Yaz 2023, ss. 39-62.

Gönderim Tarihi: 2 Mayıs 2023 | Kabul Tarihi: 19 Eylül 2023

Giriş

Kapitalist ekonomilerin olmazsa olmaz kurumu özel mülkiyet serbest piyasalarla birlikte iktisadi refahın sürükleyicisidir¹ (Alchian ve Demsetz, 1973: 16; North ve Weingast, 1989; Steiger, 2006: 184; Rubin ve Klumpp, 2012; Steppacher ve Gerber, 2012: 114; Steppacher, 2008: 322; Alston ve Mueller, 2005: 574; O'Driscoll Jr. ve Hoskins, 2004). Kaynakların etkin kullanımını ve onların verimliliğini arttırıcı yatırımları teşvik etmesi, (Rubin ve Klumpp, 2012; Alston ve Mueller, 2005), ticarete konu olan malların nasıl mübadele edileceği sorununa çözüm sunarak ticareti kolaylaştırması (Morris, 2009: 29-30; Rubin ve Klumpp, 2012; Leblang, 1996), işlem maliyetlerini azaltarak üretimde kullanılan kaynakların daha etkin kullanıcılara yeniden tahsisine imkân vermesi (Lawson-Remer, 2011) ve teminat işlevi sayesinde kredi piyasalarının gelişimine olanak sağlayarak, varlıkların yatırım sermayesine dönüşümüne ön ayak olması (de Soto, 2019; Hodgson, 2015a; Lawson-Remer, 2011) özel mülkiyetin iktisadi refaha aracılık eden temel meziyetleridir.²

Mevzubahis bu meziyetlerin ortaya çıkması ve böylelikle kapitalist piyasa ekonomilerinin başarısı özel mülkiyetten doğan hakların³ güvenliğini tehdit eden bireysel olarak faydalı ancak toplumsal olarak işlevsiz, zararlı davranışları engelleyecek ve böylelikle üretim ve yatırım ile varlıkların kiralınması ve satışı gibi iktisadi faaliyetlerden doğabilecek potansiyel uzlaşmazlıkları en aza indirecek *düzgün işleyen bir yasal sisteme* ihtiyaç duymaktadır (Dixit, 2004; Pistor, 2019; Ghatak, 2020). Mülkiyet haklarının tahsisinde ve korunmasında “özel yönetim” veya “spontane düzen” yanlıları (Demsetz, 1967; North, 1990; Williamson, 2005; Ellickson, 1991) işlem maliyetlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre, mülkiyet haklarının tahsisinde önemli düzeyde işlem maliyeti vardır. Mülkiyet haklarının uygun biçimde tahsis edilmemesi durumunda teşviklerle içselleştirilmesi gereken dışsal etkiler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle rasyonel bireyler bu işlem maliyetlerinden tasarruf etmek için hakların etkin biçimde kullanılmadığının farkına vardıkları anda ortak

1 Özel mülkiyetin üstün yanlarına rağmen modern toplumlar genellikle mülkiyetin farklı biçimlerinin bir bileşimi ile karakterize edilmektedir. Farklı biçim ile kastedilen özel mülkiyet, kamu mülkiyeti ve ortak mülkiyetin birlikte varlığıdır. Richard Epstein bu bileşimi “optimal bileşim (optimal mix)” olarak adlandırmakta ve bir toplumda hangi malların ne tür mülkiyet ile niteleneceği hususunu ilgili malın doğasına bağlı olduğunu ifade etmektedir (Bethell, 1999: 25).

2 Bu çalışmada mülkiyetin yasal olarak inşası ve bunun iktisadi olarak sonuçlarına ağırlık verildiğinden mülkiyet haklarının ekonomik analizine dair ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için Oğuz (2003) ile Ata ve Dur (2023) incelenebilir.

3 Özel mülkiyet hakları mülkün kontrolü ve kullanımına karar vermeyi, ürettiği değere dair hak iddia etmeyi, mülkün kullanımının mülk sahibi dışındakiler için dışlanabilirliğini, mülk sahibinin izni olmadan mülkün kullanımını veya mülkün kötüye kullanımına karşı mülk sahibi dışındakilerden kaynaklanan ihlallere karşı (yasal) korumayı ve mülkü satma, devretme veya ipotek etmeyi mümkün kılmaktadır (Ghatak, 2020; Rubin ve Klumpp, 2012; Gwartney ve diğerleri, 2006: 35; Bethell, 1999: 25).

(common) mülkiyet haklarını özel mülkiyet hakları ile ikame etmektedir. Başka bir deyişle özel mülkiyet üretimde kullanılan kaynakların etkin yönetimini destekleme amacının ürünüdür ve dışsallıkları içselleştirmenin faydası arttığında veya maliyeti azaldığında ortaya çıkmaktadır.⁴ Alchian ve Demsetz'in öncülük ettiği mülkiyet hakları teorisin⁵ bu görüşüne göre mülkiyet düzenlemelerindeki bu değişikliğin kökeninde devletin otorite alanı içindeki zorlayıcı araç ve mekanizmalar değil, kişisel çıkar güdüsü yatmaktadır (Demsetz, 1967; Steiger, 2006: 192; Menell, 2001: 12192; Alston ve Mueller, 2005). Özel mülkiyet haklarının bu nedenle spontane olarak ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Ancak böyle bir yaklaşım mülkiyet (property) ve sahiplik (possession) kavramları arasındaki bir ayrım yapılmadığının ve sahipliğe işaret edildiğinin kanıtıdır (Steiger, 2006: 192). Bu hakların korunmasında bilgiye erişimin önündeki engeller, koruma mekanizmalarının sınırlılığı gibi doğal kısıtlar ve daha çok gelişmekte olan ülkelerde formel yasal sistemin yetersizliği (Williamson, 2005; Dixit, 2004) nedeni ile yine devletin otorite alanı dışındaki zorlayıcı araç ve mekanizmalara, norm ve geleneklere vurgu yapılmaktadır (Hodgson, 2015a: 84). Hukuk, bu nedenle gelenek ve normlarla eş tutulmakta, özel mülkiyeti sürdüren ve meşrulaştıran devletin otorite alanı içindeki yasal kurumların önemi göz ardı edilmektedir (Hodgson, 2015a).

Hukuku, gelenek ve normlarla eş tutmak mülkiyet ve sahiplik arasındaki ayrımın farkına varılmamasının temel nedenidir. Bunun yerine devlet otoritesi üzerine temellenen mülkiyet hukuku kurallarının öneminin vurgulanmasının haklı gerekçeleri vardır (Hodgson, 2015b: 686; Pistor, 2019: 16-18). Bunlardan ilki mülkiyet haklarının güvenliği konusunda gelenek ve normların

4 Bir kaynak ile ilgili dışsallığı içselleştirmenin faydası ile ilgili olarak Demsetz (1967) Kanada'nın doğusunda yerliler için kürk ticaretini örnek göstermektedir. Kürk ticareti kurumsallaşmadan önce bölgede avlanma ailelerin beslenme ve onlara gerekli olacak birkaç kürk için yapılmaktadır. Ancak Avrupalıların bölgeye gelişi ile kürk ticaretinin gelişmesi yerliler için kürklerin değerini arttırmıştır. Daha önce ortak kaynak olarak kullanılan avlanma bölgesinde kürklerin değerindeki bu artış, ortak kaynağın özel mülkiyete dönüşmesine aracılık eden dışsallığı içselleştirmenin faydasındaki artışı temsil etmektedir. Nitekim kürk ticaretinde artışın neden olduğu aşırı avlanma, ortak kaynakları özel mülkiyetle ikame edecek toplumsal bir baskı yaratmıştır. Öte yandan dışsallığı içselleştirmenin maliyetindeki azalış da özel mülkiyet haklarını ortaya çıkışına aracılık edebilmektedir. Örneğin teknolojik gelişme mülkiyeti çitle çevirme veya izleme maliyetini azaltabilmektedir. Özel mülkiyet haklarının ortaya çıkışı bu yaklaşımda dışsallığı içselleştirmenin faydası, dışsallığı içselleştirmenin maliyetini aştığında gerçekleşmektedir (Demsetz, 1967; Menell, 2001).

5 Alchian ve Demsetz'in öncüsü olduğu ve spontane düzene vurgu yapan mülkiyet hakları teorisi, Garret Hardin'in "ortak mallar trajedisine" dayalıdır (Steiger, 2006: 204). Bu trajedinin altında yatan mantık, kimsenin kimseyi dışlama hakkı olmadığından ortak malların her birey tarafından malın faydasının maliyetini aşincaya kadar onları kullanmaya devam etmesine dayalıdır. Her ilave kullanımın maliyeti, diğerlerinin ortak malı kullanmasını azaltmak olduğundan ortak malların onu kullananlara toplam maliyeti dikkate alınmaz ve bu malın tamamen bitmesine neden olur. Böylelikle bu malları kullananlar ilave kullanımı engellemeye yönelik bir teşvik olmadığından malın tükenmesi ile daha kötü bir durumda olmaktadır (Morris, 2009: 30).

büyük ölçekli ve etkileşimin yoğun olmadığı toplumlarda uygulanacak cezanın caydırıcılığı hususunda etkili olmamasıdır. Sözü edilen enformel kurumlar daha küçük ve iletişim ile etkileşimin yoğun olduğu toplumlarda etkilidir. Bu toplumun her bir üyesi dışlanma tehdidi karşısında yerleşik normlara uymaya devam ettiğinden çoğunlukla resmi yasal yaptırımlara ihtiyaç yoktur. Ancak iktisadi faaliyetlerin yerel sınırları aştığı günümüz ekonomilerinde yerel normlar yerini gücünü devletten alan ve onun tarafından uygulanan yasal sistemlere bırakmalıdır (Pistor, 2019: 16-17). İkinci olarak devletin otorite alanına ait hukuk kuralları tarihsel olarak bu gelenek ve normların ihlal edilmesi veya bunlar konusunda tarafların ihtilafı olması durumunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca yerel norm ve geleneklerin en etkili olduğu durum bireylerin karşılaştırılabilir varlık ve çıkarlara sahip olduğu durumdur. Varlıklar ne kadar çeşitli, bunların dağılımı ne kadar eşitsiz ise ihtilaf doğma olasılığı o kadar fazladır ve yasal yaptırımlara o kadar çok ihtiyaç duyulmaktadır (Pistor, 2019: 18). Sermayenin küreselleşmesi de yasal sistemi önemsiz hale getirmemekte, sermayenin küresel hareketliliği de bu yasal yapı tarafından desteklenmektedir (Pistor, 2019: 18).

Bu makalede iyi tanımlanmış ve güvence altına alınmış özel mülkiyet haklarının devlet veya kamu otoritesi tarafından desteklenen ve uygulanan yasal sisteme ihtiyaç duyduğu ileri sürülmektedir⁶. Buna göre devletin ortaya çıkışı sürecine kadar fiziksel güç veya toplumsal normlarla korunan özel *mülkiyet* (*property*) değil, miras veya uzun süreli kullanım ile meşrulaştırılan *sahipliktir* (*possession*) (Pipes, 1999). Özel mülkiyet devletin otorite alanı içinde garanti altına alınmaktadır ve devlet tarafından korunan bir hakka dönüşmektedir. Bu koşullar altında mülkiyet yalnız diğer bireylere karşı korunmamaktadır. Devlet ayrıca kendi gücünü de sınırlandırarak bireyi kendisinden korumaktadır ve özgürlük yaratmaktadır (Betz, 2008: 14). Diğer bir ifade ile mülkiyet hakları yasa ile tanımlanmakta ve tahsis edilmektedir. Bu da bu hakların yaratılmasında devlet gücünün gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ancak devlete atfedilen bu işlev mülkiyetle ilgili konularda yasal süreç işlemeyen devletin de bireylere müdahale edemeyeceği anlamına gelmektedir (Zhang, 2008: 329).

Takip eden birinci kısımda resmi yasal kurumların kapitalist sistemin işleyişindeki önemi vurgulanmaktadır. İkinci kısım, mülkiyet ve sahiplik arasındaki ayrıma odaklanarak ve özel mülkiyet kurumunun anlaşılmasına yönelik açıklamalara yer vererek mülkiyetin yasal olarak inşa edildiğinin

6 Bu makalede özel mülkiyet haklarının tahsisinde ve korunmasında devletin otorite alanı dışındaki alternatif kurallar sistemi (Hodgson, 2015a) olarak görülen toplumsal normların formel yasal kuralların oluşturulmasındaki önemi kabul edilmekte ancak tek başına yeterli olmadığı ileri sürülmektedir.

altını çizmektedir. Üçüncü kısımda özel mülkiyet haklarının iktisadi performans etkisi teminat rolüne vurgu yapılarak sermaye oluşumuna katkısı özelinde tartışılmaktadır. Ayrıca hukukun bazı varlıklara tanıdığı ayrıcalıkların nasıl sermaye oluşumuna aracılık ettiğinin altı çizilmektedir. Dördüncü kısım özel mülkiyet haklarının gelir ve servet eşitsizliğine neden olduğu çeşitli kanalları açıklamaktadır. Beşinci kısım, üçüncü ve dördüncü kısımda ele alınan sermaye oluşumu ve eşitsizlik ile ilgili teorik tartışmaları ülke örnekleri özelinde incelemektedir ve son bölüm, sonuç ve değerlendirme bölümüdür.

Devlet, Hukuk ve Özel Mülkiyet

Hukuk ve ekonomi genel olarak birbirinden ayrı kendi kendine var olan bağımsız alanlar değildir (Samuels, 1989: 163-170). Bu iki alanın yalnızca etkileşim halinde olduklarını söylemek de eksiktir. Ekonomi ve hukuk ortaklaşa üretilen iki alandır. Bu anlamda ekonominin hukukun ve hukukun da ekonominin fonksiyonu olduğunun altı çizilmelidir. Hukuk, hakların tanımlanması ve tahsisi yoluyla ekonomide olanları belirlemekte ve kolaylaştırmaktadır. İktisadi kararlar doğrudan hukuk kuralları tarafından dayatılmamasına rağmen bireylerin kendi çıkarlarını belirleyen kısıtlayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır. Ayrıca yasal veya yasadışı olana ilişkin sağladığı bilgi ve neyin ödüllendirilip, neyi cezalandırılacağına dair sağladığı enformasyon ile bireyleri bir tercihe yönlendirirken, diğerinden uzaklaştırmaktadır (Samuels, 1989: 173; Bethell, 1999: 26; Milhaupt ve Pistor, 2008: 5-6). Hukukun gelişiminin kökeninde ise iktisadi sistemin sistemik dönüşümü yatmaktadır (Samuels, 1989; Hodgson, 2015a).

Hukuk ve ekonomi ilişkisi iki yönlü olmasına rağmen, ekonomi üzerinde hukukun etkisi daha belirgin ve önemlidir (Bethell, 1999). Hukuk, bireysel ve toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesine uygun ortam sağlamakta, bireylerin resmi haklarının garantörü olduğu gibi onları siyasi çekişme alanından yalıtarak piyasaya tabi kılmaktadır. Hukuk, “piyasaların örgütlenmesi, piyasalar için yaratılan ve piyasalarda alınıp satılan varlıklar da dahil olmak üzere modern toplumun organizasyonunda merkezi rol üstlenmektedir” (Pistor, 2019: 232). Toplumlarda güçlü bir düzen sağlama aygıtıdır. Birbirlerine sıkı sıkıya bağlı yerel normların etkili olduğu toplulukların ötesinde toplumsal ilişkileri dengelediği gibi insanların yabancılarla yüz yüze gelmek zorunda kalmadan işlem yapma riskini almalarına aracılık sağlamaktadır. Hukuka bu dengeleyici gücü veren önemli belirleyici devletin zorlayıcı (coercive) gücü tarafından destekleniyor olmasıdır. Devletler, mahkemeler, polis güçleri gibi mekanizmalar aracılığı ile kendi emirlerini uyguladığı gibi tarafların birbirlerine karşı taahhütlerinin gerçekleşmesinde de aracı olmaktadır. Devlet gücü yoksa,

“hukuk en iyi ihtimalle gelip geçici, kötü ihtimalle etkisizdir” (Pistor, 2019: 232). Ayrıca hukukun kolektif beklentilere odaklanma kapasitesi de onun toplumsal ilişkileri dengeleyici gücünün kaynakları arasındadır (Pistor, 2019: 17).

Özel mülkiyetin yasal temelini anlaşılmada ilk olarak hak (right) sahibi olmak kavramını tanımlamak gerekmektedir. Hak sahibi olmak, devletin (veya ilgili otorite sisteminin) zorlayıcı gücünü belirli bir konu ile ilgili çıkarını savunmaya zorlama kapasitesine sahip olmak demektir. Bu hak, belirli bir şeye sahip olma, onu kontrol etme veya onunla ilgili bir şeyler yapma konusunda basit bir müsaade olarak düşünülmemelidir. Daha ziyade hem bireyi hem de birey ile ilgili çıkarları koruma konusunda devlet üzerindeki hakimiyet veya komutaya dair daha kapsamlı bir gücü temsil etmektedir. Mülkiyet haklarını bu çerçevede tanımlamak gerekirse devlet üzerindeki bu gücü iktisadi olarak öneme sahip bir varlık adına kullanmak demektir (Sjaastad ve Bromley, 2000). Farklı bir tanımla, bir fayda veya gelir akımına el koyabilecek veya bir şekilde müdahale edebilecek başkalarına karşı devletin korumayı kabul edeceği bir hak iddiasıdır (Bromley, 1990: 2). Bu tanım, mülkiyet hakları kuramının aksine devletin yasal yaptırımlarına vurgu yapmakta, sadece sahip olma durumu (possession) ile ilgilenmemektedir. Buradan hakların ancak diğerlerini üzerlerine düşen yükümlülükler uymaya zorlayarak bu hakları korumayı kabul eden üst bir otorite veya devlet olduğu sürece güvence altında olduğu sonucu çıkmaktadır (Hoffmann, 2013: 42). Bu tanım mülkiyet kurumunun üç farklı tarafının olduğunu ima etmektedir: bir hak sahibi, bir yükümlülük sahibi ve devlet gibi bir üst otorite (Hoffmann, 2013).

Özel mülkiyeti teminat altına alan devletin ve dolayısı ile onun otorite alanı içinde işleyen bir mülkiyet yasasının olmaması bir kıtlık bilimi olan iktisadın önemli amacı olan etkin kaynak kullanımı etkilemektedir. Bu yasanın yokluğu üretimde kullanılan kaynakların özel (private) değil, yalnızca bireysel (individual) kullanımını ima etmektedir. Mülkiyet hukuku, bireyleri iktidar ilişkilerinden yalıtarak iktisadi faaliyetlerin bağımsız hukuk sistemi aracılığı ile sözleşmelerin uygulandığı, mülkiyetin korunduğu bir ortamda gerçekleşmesine aracı olmaktadır ve böylelikle kaynakların özel (private) kullanımını aracılığı ile etkin kullanımını sağlamaktadır (Steiger, 2006).

Mülkiyet haklarının yukarıda vurgulanan tanımları mülkiyet kavramının bir fayda veya gelir akımı olduğuna işaret etmektedir (benefit or income stream) (Bromley, 1990: 2). Bir nesne değil, mülkiyet sahibini diğerlerine karşı fayda veya gelir akımı açısından tanımlayan sosyal bir ilişkidir (Bromley, 1990: 2). Mülkiyetin sağlayacağı fayda veya gelir akımı ise iki türdür. Birincisi maddi ekonomik potansiyel olarak da adlandırılan maddi fayda akışı ve diğeri

maddi olmayan ekonomik potansiyel veya maddi olmayan fayda akışıdır (Hoffmann, 2013: 42). İkinci fayda akımı mülkiyeti sahiplikten ayıran kritik bir potansiyeldir. Literatürde “mülkiyet primi” olarak adlandırılan bu potansiyel kredi ilişkilerine olanak sağlayan, mülkiyet kurumunu kapitalizmin kurucu özelliği haline getiren önemli bir özelliktir (Steppacher, 2008: 327-328).

Sahiplik Kavramı ve Mülkiyetin Yasal Olarak İnşası

Mülkiyet (property) ve sahiplik (possession) hem teorik hem de ampirik analizlerde çoğu kez birbiri yerine kullanılan belirsiz kavramlardır (Steppacher, 2008: 326; Nutzinger, 2008: 61; Hodgson, 2015a: 102; 2015b). Birbiri yerine kullanılması mülkiyetin biçimlendirici iktisadi rolünün kavranmasını engellemektedir (Hoffmann, 2013: 40). Bu nedenle bu iki kavram arasındaki farklılıkların ve bu farklılıkların iktisadi gelişme açısından sonuçlarının ortaya konması önemlidir. Sahiplik, belirli kurallara göre mallar ve üretimde kullanılan kaynaklar üzerindeki kontrol anlamına gelmektedir. Kurallar güç ilişkileri veya zora dayalı düzenden kaynaklanmaktadır ve devlet gücü üzerine temellenen yasal sistemle ilişkili değildir (Heinsohn ve Steiger, 2013: 1; Steiger, 2006). Karşılıklılığa dayalı kabile toplumlarında veya komutaya dayalı feodal veya sosyalist sistemlerde maddi yeniden üretimin temelini sahiplik oluşturmaktadır (Heinsohn ve Steiger, 2013: 13; Steiger, 2006). Benzer bir başka tanıma göre sahiplik devlet iktidarı üzerine temellenen formel hukuk sistemi tarafından tanınan haklar olmaksızın, maddi veya maddi olmayan varlıklar üzerindeki fiziksel kontroldür (Pipes, 1999). Veya “kaynaklar, üretim teknolojileri, mallar veya ürünler ile atıkların (waste) somut maddi kullanımı ve getirisi ile ilgili kapsayıcı hak ve yükümlülük demetini” ifade etmektedir (Steppacher, 2008: 323). Sahiplik, bireylere literatürde çoğunlukla mülkiyet kavramına özgü haklar olarak yanlış biçimde sunulan çeşitli haklar sağlamaktadır. Bu haklar bir kaynağı kullanma yetkisi anlamında *erişim (access)*, bir kaynağın farklı birimlerini geri çekme yetisi anlamında *iptal (withdrawal)*, bir kaynağın nasıl kullanılacağına ilişkin kararların alınmasında birini yetkilendirme anlamında *yönetim (management)*, bir kaynağa ilişkin hakların sınırlarının korunması veya kullanımdan diğerlerinin mahrum edilmesi anlamında *dışlama (exclusion)* ve son olarak başkalarına hediye verme veya miras durumunda hakları devretme anlamında *transfer (transfer)* hakkıdır (Steppacher, 2008: 326-327).

Mülkiyet, bir üretim faktörü veya kaynak ya da bir mal üzerinde bir bireyin kontrol yetkisi veya kullanım hakkının ötesinde ve ona ek olarak formel hakları garanti altına alan kamu otoritesine veya devlete işaret etmektedir (Deakin ve diğerleri, 2017; Steppacher ve Gerber, 2012: 113). Bu çerçevede,

“mülk sahibi veya sahiplerine devlet tarafından resmi olarak tanınan, hem diğerlerini dışlayarak varlıkları kullanma hem de satış veya başka bir biçimde elde çıkarma hakkı” (Pipes, 1999) olarak tanımlanmaktadır. Yasal, meşru bir otoritenin varlığından bahsedilmiyorsa mülkiyet değil, sahiplikten söz edilmektedir. Sahiplik ve mülkiyet arasındaki temel fark, resmi hakların devlet tarafından beyan edilmesi ve onaylanmasıdır (Hodgson, 2015a: 103).

Mülkiyet, mutlaka yasal akreditasyon veya meşruiyet mekanizmalarını gerekli kılmaktadır ve bu yönüyle devlet iktidarı üzerine temellenen yasal çevrenin ürünü olarak görülmektedir (Pipes, 1999; Deakin ve diğerleri, 2017). Sahipliğin bu yasal çevrenin uygulama (enforcement) ve yargılama (adjudication) mekanizmalarıyla kurumsallaşması sonucu ortaya çıkmaktadır (Hodgson, 2015b). Bir varlığın yasa ile garanti altına alınması o varlığa, öncelik (priority), süreklilik (durability), konvertibilite (convertible) ve evrensellik (universality) özellikleri kazandırmaktadır. Öncelik, belirli bir varlığa ilişkin rakip hakları derecelendirme anlamındadır. Süreklilik, ilgili varlığa ilişkin olarak mülkiyet sahibinin öncelik haklarını zaman içinde genişletirken, evrensellik bu hakları mekanda genişletmektedir. Son olarak konvertibilite, varlık sahibine varlıklarını devlet parasına dönüştürmelerine açık veya örtük garanti veren özelliktir (Pistor, 2019: 3).

Fiziksel kullanım hakkı anlamında sahiplik (possession) *iktisadi faaliyeti (economic activity)* temsil etmemektedir. Devlet tarafından tanınan yasal haklar bütünü olarak mülkiyet iktisadi faaliyetin temelini oluşturmaktadır ve bireylere çeşitli yetkiler sağlamaktadır. Bu yetkiler, faize karşı kredi sözlenmelerinde para yaratılmasını desteklemek için mülkün yüklenimi (burden), sermaye yaratılmasına aracılık etmek üzere mülkü ipotek verme ve mülkün tapusunu teminat gösterme, satış yoluyla mülkiyetin devri veya kira yada leasing yolu ile sahipliğin transferi ve spesifik varlıklara karşı sözleşmelerin ve hakların uygulanması veya devlet gücü üzerine temellenen hukuk kurallarını arkasına alarak kredi yükümlülüklerinin dayatılmasıdır (Heinsohn ve Steiger, 2013: 2).

Mülkiyet hakları, malların ve kaynakların kullanımı için geleneksel, iktisadi olmayan kurallar, mallar ve kaynaklar üzerinde yasal (de jure) sahiplik haklarına dönüştürüldüğünde ortaya çıkmaktadır. Bir varlık veya kaynağın kullanımını yöneten kuralların aksine, yasal sahiplik hakları mülkiyet haklarıdır ve mülkiyet hukuku tarafından yönetilmektedir (Heinsohn ve Steiger, 2013: 2; Betz, 2008: 7). Yani mülkiyete dayalı bir toplumda sahiplik kuralları haklara dönüşmektedir ve bu hakları koruyan ve bağımsız mahkemelerce uygulanan mülkiyet hukuku toplumun her bir üyesi için geçerlidir (Betz, 2008: 7).

Toprak (land), sahiplik ve mülkiyet arasındaki ayrıma ve sağladığı haklara iyi bir örnektir. Toprağın fiili sahipliği (de facto possession), üretim için kullanılabilmesi anlamına gelmektedir ve bu haliyle iktisadi faaliyeti temsil etmez. Bir şeyi (veya nesneyi) ekonomik bir varlığa dönüştüren, örnek bağlamında tarım arazisi veya toprağı değerli bir üretim varlığı haline getiren unsur devlet tarafından tanınan haklar bütünü olarak tanımlanan mülkiyetin ipotek edilebilme kapasitesidir. Mülk sahibi, toprağın veya tarım arazisinin mülkiyet yönünü ipotek yolu ile kredi sözleşmelerinde para elde etmek için kullanıp, elde ettiği bu parayı da faizi ile geri ödemeyi taahhüt ettiğinde, sahip olduğu bu araziyi işlemek zorunda olduğundan iktisadi faaliyet de ortaya çıkmaktadır (Heinsohn ve Steiger, 2013: 11).

Sahiplik ve mülkiyet arasındaki farklılık, sahipliğin maddi yanından değil mülkiyetin soyut-maddi olmayan potansiyelinden veya literatürdeki adıyla “mülkiyet priminden” kaynaklanmaktadır. Mülkiyet sistemi tapu vb. belgelerle bir varlığa ait soyut potansiyeli ortaya çıkardığı gibi bu potansiyeli de bu varlığın gerçek amacının ötesindeki amaçlar için kullanımına izin vermektedir. Sermaye yaratılmasına aracılık etmesi de bu özelliği sayesinde (de Soto, 2019: 64). Sahiplik ve mülkiyet arasındaki bu farklılık faize olan yaklaşımın da kökenini oluşturmaktadır (Steppacher, 2008: 327; Heinsohn ve Steiger, 2013: 1). Bu yaklaşıma göre, mülk sahibinin para yaratma sürecinin bir parçası olarak mülküne bir külfet (burden) getirdiğinde maruz kaldığı geçici kaybın sonucuna faiz denir. Bu kayıp, bir varlık veya kaynağın kontrolü veya kullanımı anlamına gelen sahipliğin geçici kaybı değildir. Kredi sözleşmesinde mülkiyetin ipotek edilmesi ile mülkiyet özgürlüğü geçici olarak engellenmektedir. Yani mülkiyet priminden vazgeçilmektedir (Heinsohn ve Steiger, 2013: 1; Steiger, 2006: 185).

Mülkiyet ve mülkiyet hakkı kavramları tartışılırken geleneksel olarak akla ilk arazi, fabrika, konut gibi somut varlıklar gelse de, hızla değişen dünyada iki önemli dönüşümden bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan ilki somut varlıkların yanı sıra toplumların rekabetçi bir avantaj elde ederek gelişmesine önemli katkı sağlayan patent, telif hakkı, ticari marka gibi maddi olmayan varlıkların veya fikri mülkiyetin öneminin artmasıdır. İkinci önemli gelişme dijitalleşme ile blok zinciri (blockchain) teknolojisinin gelişmesidir (Pistor, 2019).

Blok zinciri özü itibariyle bir varlık ile ilişkili dijital bir kayıt defteridir. Söz konusu varlık Bitcoin gibi bir simge olabileceği gibi fiziksel bir nesne de olabilmektedir. Bu varlıkla ilgili yapılan işlemlerin geçmişinin kayıt altına alınmasına blok zinciri aracılık etmektedir. Bu dijital kayıt defterini geleneksel olanlardan farkı üst bir otoriteye ihtiyaç duymamasıdır. Bu da blok

zincirinin “çok sayıda kişiyi çok sayıda dağıtıcıda (server) kayıt tutmaya teşvik eden protokollerle desteklenen kamusal bir alanda” olmaları anlamına gelmektedir (Krugman, 2022).

Sözü edilen blok zinciri (blockchain) teknolojisi yukarıda vurgulanan geleneksel mülkiyet ve mülkiyet hakları kavramlarına yeni bir boyut getirmektedir ve bu konudaki tartışmalar hala sürmektedir. Dijital alanda mülkiyet haklarının nasıl oluşturulacağına ilişkin Pistor (2019: 192-194) bu alanda önemli çalışmaları ile tanınan Nick Szabo'nun üç önerisini özetlemektedir ve bunun devletin iktidar alanı içindeki mülkiyet hukuku açısından ne ifade ettiğini ve olumsuz yanlarını vurgulamaktadır. Szabo, mülkiyet haklarını dijital kodun sahibinin uygulayabileceği kontrol haklarının kapsamını belirleyen “tanımlanmış bir alan” olarak ifade etmektedir. Buna göre ilk tahsis rakamlarla kodlandıktan sonra hak müdahaleye dayanıklı dijital koda kaydedilmekte ve kimin neye sahip olduğu belirlenmektedir. Bu ilk tahsisin ardından işlemler gerçekleşmekte ve sonraki her işlemi doğrulamak için blok zinciri (blockchain) veya benzer bir teknolojiye başvurulmaktadır. Bu teknolojiyi kullananlar açısından kritik nokta ilk tahsisin nasıl yapıldığı ve mülkiyetin gücünü devlet tarafından desteklenen ve uygulanan mülkiyet hukukundan alması düşünüldüğünde bunun dijital dünyadaki karşılığının ne olduğu yani dijital koddan kimin sorumlu olduğudur. Nick Szabo'nun üç önerisinden biri mevcut toplulukların ilgili mülkiyet haklarının sınırları üzerinde uzlaşa sağlaması anlamında “sosyal sözleşmenin dijital eşdeğeridir”. İkinci önerdiği strateji, dijital pazar tarafından mülkiyet haklarının tarifinin yapılmasıdır. Dijital platformdaki herhangi bir katılımcı dijital alanda hak iddia edebilir ve iddiasının gücü ilgili platformun takipçi sayısına bağlıdır. Son strateji ise mülkiyet haklarının kapsamının ve ilk tahsis görevinin “mülkiyet kulüplerine” verilmesidir. Pistor (2019) her bir stratejinin kendi içinde zorlukları olduğunu ve bu konudaki belirsizliğin hala varlığını sürdürdüğünü vurgulamaktadır.

Özel Mülkiyetin Sermaye Oluşumuna Etkisi

Özel mülkiyetin, tapu (titling),⁷ kayıt (registration) gibi mülkiyet belgeleri ile düzenlenmesi (codification) teminat gösterilerek sermaye oluşumunun aracı haline gelmesi başta olmak üzere ondan beklenen faydaların elde edilmesinin

7 Tapu, yargı yetkisine bağlı olarak devlet tarafından verilen ve devletin bir bireyin bir varlık veya mülk üzerindeki haklarının tanınmasını ifade eden, varlık sahibine yasal statü kazandıran ve varlığa ilişkin çeşitli niteliklerini içeren resmi bir belgedir. Mülkiyetin devlet tarafından tanınmasının en görünür biçimi tapuya sahip olmaktır. Bu belge ile varlık transferi konusunda anlaşmazlık durumunda özel mülkiyet haklarının uygulanması, mahkemelerin tahliye bildirimini yayınlaması, anlaşmazlıkların çözümüne hakemlik edebilmesi veya yasaların uygulayıcı memurları tarafından mahkeme kararlarının uygulanması mümkündür (Alston ve diğerleri., 1996: 28).

önemle vurgulanan yoludur⁸ (de Soto, 2019: 15; Hodgson, 2015a; Binswanger ve diğerleri, 1995; Alston ve diğerleri, 1996; Bellemare, 2013: 272; Steppacher, 2008: 324; Williamson, 2011: 101-102). Mülkiyet belgeleri, varlıkların ve bunların sahibinin tespiti açısından kritik kurumsal mekanizmalardır ve varlıkların satışı, kullanımı ve el değiştirmesi ile ilgili kurumsal bir yapı sağlamaktadır (Binswanger ve diğerleri, 1995: 2719; de Soto, 2019: 167; Hodgson, 2015a: 104). Hernando de Soto'nun "*Sermayenin Sırrı: Kapitalizm Batı'da Zafer Kazanırken Diğer Yerlerde Neden Başarısız? (The Mystery of Capital : Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else?)*" başlıklı kitabıyla da özdeşleşen bu husus devlet iktidarı üzerine temellenen mülkiyet hukukunun önemine işaret etmektedir. Güvenilir ve iyi tanımlanmış mülkiyet hakları elde etmenin yolu, varlıkların yazılı formel bir sistem içinde mülkiyet belgeleri aracılığı ile garanti altına alınmasıdır. Sermaye yaratılmasına aracılık etmek, özel uygulamaların yaratacağı işlem maliyetlerini veya uygulama maliyetlerini azaltmak, varlık piyasalarının gelişimine aracılık etmek (Alston ve diğerleri, 1996: 28-29) gibi devletin otorite alanı içinde işleyen bir mülkiyet sisteminden beklenen faydaların gerçekleşmesi için yasal kuralların önemini de Soto (2019: 167-168) şu ifadelerle dile getirmektedir: "Mülkiyet varlıklarının birincil vasfı değil, fakat varlıklar üzerinde ekonomik yönden anlamı olan hukuki bir fikir birliğinin ifade edilmesidir. Hukuk, sermayeyi sabitleyen ve gerçekleştiren araçtır. Batıda hukuk bina veya gayrimenkullerin fiziksel gerçekliğini temsil etmekten çok toplumun bu varlıklardan potansiyel artı değer elde etmesine izin verecek süreci ve kuralları saptamakla uğraşır."

Özel mülkiyet hakları, bir varlığın el değiştirmesi durumunda potansiyel alıcıya satın almak üzere olduğu hakların bu satıcıya ait olduğunu doğrulama imkanı vermektedir. Ancak bu sistemin olumlu yanlarının ortaya çıkabilmesi

8 Özel mülkiyetin, formel hukuk sistemi tarafından tanınan haklar bütünü olmasının yarattığı pek çok faydalı etkiden bahsedilebilir (de Soto, 2019: 52-67). Bunlardan ilki resmi mülkiyet temsil sürecinin işleyişinin sonucu olarak verilen tapu benzeri belgelerin varlıkların yalnız maddi boyutunu değil, onlarda var olan gizli iktisadi ve sosyal niteliklerinde tanımlanmalarına olanak vermek suretiyle varlıkların iktisadi potansiyellerini belirlemelerine olanak sağlamasıdır. Böylelikle yasal bir mülkiyet sistemi ile mevcut varlıkların çok daha üzerinde ek değerler yaratmaya yarayan araçlara (borç almak için ipotek, borç ve vergilerin tahsili için adres, yasal yükümlülüklerde ikametgah, kamusal hizmetlerden yararlanmada gerekçe vs.) sahip olunmuştur (s. 54). İkinci olarak devlet iktidarı üzerine temellenen bir yasal sistem tarafından tanınan mülkiyet hakları, bir toplumda vatandaşların sahip oldukları varlıklar ve bunların tabi oldukları kuralları tek bir veri tabanında toplamaktadır. Böylelikle varlıklara ilişkin bilgi derlenerek, tek bir çatı altında kolaylıkla elde edilebilir ve kullanılabilir hale gelmektedir ve sermaye yaratılma süreci hızlanmaktadır (s. 55-58). Üçüncü olarak mülk sahiplerinin meşru bir yasal otorite öncülüğündeki yasal bir sistem içinde bulunmaları onları hesap verilebilir veya sorumlu kılmaktadır. (s. 58-60). Dördüncü olarak resmi bir mülkiyet sistemi, bireylerin sahip oldukları varlıkları takas edilebilir veya mübadele edilebilir kılarak, iş yapma olanaklarını arttırmaktadır (s. 60-62). Beşinci olarak ülke vatandaşları kolaylıkla belirlenebilir ve hesap sorulabilir bir ticari birimler ağı içine dahil edilmektedir. Son olarak meşru yasal bir otorite olarak devletin varlıkları güvence altında tutmasının bir sonucu mülkiyet kayıtlarının sürekli izlenmesi ve korunmasıdır.

için iyi işleyen bir hukuk sistemi ve etkili yaptırım veya uygulama (enforcement) mekanizmalarının varlığına da ihtiyaç vardır ki bu sistem ve mekanizmalar varlıkların satışı veya diğer işlemlerle ilgili belirsizliklerin azaltılmasına ilişkin kurumsal diğer düzenlemelerdir. Bu tür düzenlemelerin yokluğu veya mülkiyet haklarının uygulanmasında özel karı maksimize eden uygulamalar, toplumsal olarak istenir sonuçlar yaratmadığı gibi hem yatırım yapma istekliliğini hem de çalışma teşvikini azaltabilmektedir. Bu nedenle yasal bir devlet tapusu, polis, yargılama sistemi gibi kamu hizmetlerinin sağlanması yoluyla olası riskleri azaltmanın özel korumalar, çitleme sistemi gibi özel uygulamalara nazaran daha etkili bir yöntem olduğu hem teorik hem de ampirik analizlerde vurgulanmaktadır (Alston ve diğerleri, 1996: 29; Binswanger ve diğerleri, 1995: 2720; Williamson, 2011: 103).

Özel uygulamalardan kaynaklanan sorun mülkiyet güvenliğinin sağlanamaması değil, aşırı korumanın yarattığı veya yaratabileceği olumsuz durumlardır. Gelişmekte olan ülkelerde özel mülkiyetin çeşitli örgütler, mafya gibi özel uygulamalarla korunmasının ortaya çıkarabileceği problemlerden bahsedilmektedir. Örneğin yasal yaptırımlarla desteklenen özel mülkiyet sistemi içinde bir arazinin bir kredi veya ticari bir işlemi desteklemek için teminat olarak kullanılması durumunda, yükümlülüklerin yerine getirilmemesi banka veya finansal kurumun bu araziye haczedebilmesini gerektirmektedir. Ancak mülkün resmi olmayan yöntemlerle korunması durumunda bu el koymanın zor olduğu vurgulanmaktadır (Woodruff, 2001: 1216). Bunun bir örneğini Woodruff (2001: 1217) Meksika'da etkin bir mülkiyet sisteminin yokluğuna bağlı olarak ortaya çıkan bir olayla vermektedir. Bir ayakkabı fabrikası sahibi bazı malların teslimi konusunda sorun yaşadığı müşterisini mahkemeye vermiş, mahkeme de kendi lehine karar vererek ilgili müşterinin uğrattığı zarar karşılığı arabasını tazminat olarak verilmesini hükmetmiştir. Ancak fabrika sahibi arabayı teslim almaya gittiğinde arabanın etkin bir hukuk sisteminin yokluğu sonucu bu malın hacizli mal statüsünde olmaması nedeni ile bu müşteri tarafından satıldığını görmüştür.

Yasal sistem varlıkların teminat olarak gösterilmesini kolaylaştırarak aracılık maliyetlerinin azaltılmasına yol açabilmektedir. Örneğin bir borç ilişkisinde, resmi yasal bir korumanın olmadığı varsayıldığında borçlu taraf borç verene aldığı krediye karşılık bir varlığı teminat olarak verdiğinde, teminatlı varlık üzerindeki sahiplik (possession) borç verene devredilmektedir. Borç veren bu varlık üzerinde fiziksel kontrole sahiptir ve borcun geri ödenmeme riskini ortadan kaldırmıştır. Ancak bu varlık, borçlu açısından iktisadi kullanıma sunulabilecek kaynağın kaybı ve kreditor açısından kullanılmayan ancak muhafaza edilmesi gereken bir kaynaktır. Bu yönüyle her iki taraf için maliyetlidir.

Yasal sistem yasal olarak uygulanabilir bir teminat oluşturarak bu maliyeti ortadan kaldırmaktadır. Kayıt sisteminin aracılık ettiği bu yöntem sahipliğin devredilme gereksinimini ortadan kaldırmaktadır (Haselmann vd., 2005).

De Soto'ya (2019: 15) göre gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş Batı toplumlarına göre eksik olan şey mülkiyet temsil sürecinin yokluğudur. Sermaye piyasalarının yetersiz işleyişinin nedeni de bu durumdur. Bu toplumlarda yaşayanların büyük kısmı varlık sahibi olmasına rağmen bu varlıklar hukuk sistemi tarafından güvence altına alınmamıştır (Woodruff, 2001: 1215). En yoksul ülkeler bile devasa boyutlara ulaşan birikime sahiptir. De Soto (2019: 16) bu birikimin değerinin yoksul ülkelerin 1945 yılından beri aldıkları dış yardımların toplam değerinin kırk misline eşit olduğunu ifade etmektedir. Varlıklar bu ülkelerde yasal sisteme ait kurumsal düzenlemelerle değil, mafya ilişkileri, komşuluk ilişkileri vb. yoluyla elde tutulmaktadır (Woodruff, 2001: 1215). Bu görüşü ile hem Ortodoks hem de heterodoks kalkınma teorilerine meydan okuyan yazar (Betz, 2008) sahip olunan varlıklara ilişkin olarak etkin bir hukuk sisteminin işareti olan mülkiyet belgesinin eksikliğinin sermayenin yaratılmasına ilişkin yetersizliğin temel nedeni olarak görmektedir. De Soto (2019: 16-17) araştırma ekibi ile birlikte Asya, Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika'da birebir görüşmeden elde ettikleri verilerle bu toplumlarda ciddi meblağlara ulaşan varlığa rağmen, etkin bir hukuk sisteminin yokluğu nedeni ile Batı toplumlarının aksine bir mülkiyet belgesi ile temsil edilmeyen, kredi almak için ipotek edilerek sermaye oluşumuna aracılık edemeyen bu varlıkları “ölü sermaye” olarak adlandırmaktadır.

İyi tanımlanmış ve güvence altına alınmış mülkiyet hakları varlıkların ölü sermaye olmak yerine ek sermaye yaratacak kaynaklara dönüşmesine aracılık etmektedir. Devlet gücünü arkasına almış yasal sistemin sermaye oluşum sürecine ve dolayısı ile iktisadi gelişmeye etkisini de Soto (2019: 168) şu sözler ile ifade etmektedir: “Varlıklar esas itibari ile bölünebilir, birleştirilebilir veya herhangi bir muameleye uygun olacak şekilde mobilize edilebilir değildir. Bu özelliklerinin tamamını modern mülkiyet hukuku sağlar. Varlıkların ekonomik potansiyellerini, onların fiziki varlıklarından ayrı bir değer olarak sabitleyen ve insanların bu potansiyellerini keşfetmelerine ve gerçekleştirmelerine imkan veren şey hukuktur. Hukuk varlıkların finans ve yatırım ağları ile ilişki kurmalarını sağlar. Ve varlıklara artı-değer yaratma gücünü veren onların hukuki mülkiyet belgeleri ile temsil edilmeleridir.”

Varlıkların formel yasal bir sistem içinde finans ve yatırım ağları ile ilişki kurarak iktisadi gelişmeyi sürükleyici bir güç haline gelmesi teminat gösterilerek kredi ve borç sağlama, firmaların kısa vadeli yatırımlar yerine uzun

vadeli yatırımlara yönelmesi yoluyla (Kerekes ve Williamson, 2008: 300). Woodruff (2001: 1219) bu kazanımların ortaya çıkışını şöyle özetlemektedir: “Mülkiyet teminata, teminat krediye ve kredi gelire dönüştürülmelidir.” Güvence altına alınmış mülkiyet hakları firmaları sermaye yoğun teknolojiyi kullanmaları ve etkin bir biçimde faaliyet göstermeleri yönünde güdülemekte ve böylelikle sermaye yatırımlarını arttırmaktadır. Bu eğilimde finansman sağlayanların davranışları da etkili olmaktadır. Nitekim bir varlığın, yasal sistemce güvence altına alınmaması durumunda finansman sağlayan kişi veya kurumların daha yüksek getiri talepleri firmaları kısa vadeli yatırımlara yönlendirmektedir. Kısa vadeli bu yatırımlar, güvence altına alınmamış varlıktan kaynaklanan belirsizliğin yarattığı ters teşviklerin sonucudur (Kerekes ve Williamson, 2008).

Yasal yaptırımlarla desteklenen etkin bir mülkiyet sisteminin yokluğu veya sınırlılığı ticaretin dar bir alanda veya küçük tüccar toplulukları ile sınırlı kalmasının, potansiyel olarak daha kârlı fırsatlardan vazgeçilmesinin yani işbölümünün kapsamının sınırlı olmasının da nedenleri arasındadır. Güvenilir olmayan bir mülkiyet sistemi yabancılarla ticareti engellemekte ve ticaret ortaklarının seçimi açısından daha sınırlı bir alanda seçim özgürlüğü doğurmaktadır. Oysa formel bir mülkiyet sistemi varlıkları, bu varlıkların tabi oldukları kuralları tek bir veri tabanında toplamaktadır. Bu kurumsal yapının ilgili varlığa ilişkin potansiyelin değerlendirilmesine aracılık ederek onun alışverişini kolaylaştırması ticareti ve işbölümünü daha geniş bir alana yaymaktadır ve yabancılarla ticareti mümkün kılmaktadır (Woodruff, 2001: 1216-1217; Pistor, 2019: 16-17; de Soto, 2019: 55-58; Alston ve diğerleri, 1996: 29).

Mülkiyet haklarının sermaye oluşumuna katkısı söz konusu olduğunda konu ile ilgili ilk literatür doğal olarak arazi, fabrika, konut gibi somut varlıklar üzerine kurulu olsa da, hızla değişen ve dönüşen dünyada bugün onların yerini ABD, İngiltere gibi toplumların büyümesine önemli katkı sağlayan patentler, telif hakları, ticari markalar gibi maddi olmayan varlıklar veya fikri mülkiyet almıştır. Bu varlık sahipleri yasal sistemin desteği ile mukayeseli bir üstünlük elde ederek zenginleşmektedir (Pistor, 2019). Mülkiyet haklarını “devlet tarafından onaylanan yasal ayrıcalıklar” biçiminde tanımlayan Pistor (2019) yasal sistemin nasıl sermaye oluşumuna aracılık ettiğini ABD'nin çeşitli sektörlerinden pek çok örnek sunarak vermektedir. Bunlardan biri Hollywood'da ünlü bir aktristin gündeme getirdiği kanser yapan bir gen (BRCA tip 1) ile ilgili testler yapan bir firmanın sahip olduğu patent ile elde ettiği servet ile ilgilidir. Myriad Genetics isimli şirket yasal sistemin desteği ile 1997-2013 yılları arasında 1 milyon test satmış ve 2 milyar dolar gelir elde etmiştir (Pistor, 2019: 114). Myriad Genetics, 2013 yılında ABD yüksek mahkemesi

tarafından patenti iptal edilmesine rağmen 2017 gibi geç bir tarihte BRCA patentinden gelir elde etmeye devam etmiştir. Çünkü şirket, BRCA patentini doktorları ve hastaları kendi süreçlerini kullanarak geni test etmeye ve şirketle veri paylaşmaya zorlamış ve böylelikle eşsiz bir veri tabanı oluşturmuştur. Bu verileri ise yine yasal sistemin desteğiyle -ticari sır yasası (trade secrecy law)- yardımı ile korumaktadır. Ticari sırların geleneksel entelektüel mülkiyet haklarının aksine belirli bir zaman sınırı yoktur. Bu veriler şirket için kalıcı bir zenginlik kaynağı olmuştur (Pistor, 2019: 127). Bir başka örnek yazılım sektörüne aittir. Google'ın PageRank'ı da en ünlü ve değerli yazılım patentlerinden biridir (Pistor, 2019: 129-131). Dosyalama sistemi (filing system) adı verilen ve dijital biçimi ile önemli olan bu buluş, "dijital belgeleri aralarındaki bağlantıların nicelik ve niteliğine göre düzenleyen ve sıralayan bir algoritmayı" (s. 130) temsil etmektedir. Bu patent Google'a muazzam bir veri tabanı oluşturmasına izin vermektedir. Yazara göre hem Myriad Genetics hem de Google'ın PageRank'ı sahiplerine geri kalan pahasına devlet tarafından tanınan yasal ayrıcalıklar yolu ile servetlerini genişletme olanağı sağlamaktadır. Fikri mülkiyet haklarından sermaye yaratılması varlığın teminat gösterilmesi yolu ile değil, yasal sistemin varlık sahiplerine sağladığı güç ve ayrıcalık yoluyla (s.118). Yasal sistemin sağladığı bu ayrıcalık ve gücün kökeninde ise özel hukukun belirsizliği ve şekillendirilebilirliği ile usul hukukunda ilk hareket eden avantajı yatmaktadır (s. 210).

Özel Mülkiyet ve Eşitsizlik

Özel mülkiyet iktisadi performansı yalnız sermaye oluşumu yolu ile değil, gelir ve servet eşitsizliği kanalıyla da etkilemektedir. Literatürde eşitsizliği etkileme noktasında analizler farklı gruplara, farklı varlık türlerine ve farklı işleyiş mekanizmalarına vurgu yapmasına rağmen hepsinin ortak noktası özel mülkiyet haklarının gelir ve servet eşitsizliğinin kaynağı olabileceğidir.

Bu çalışmalardan biri (Hodgson, 2015a) özel mülkiyet haklarının gelir ve servetin sermaye lehine dağılımına aracılık ederek eşitsizliğe neden olduğunu iddia etmektedir. Mülk sahipleri mülklerini veya varlıklarını teminat göstererek ödünç para elde edebilir ve sermayenin dinamik doğası onlara bir sonraki aşamada daha fazlasına sahip olma imkanı tanımaktadır. Oysa ücretli işçiler yaşam boyu kapasitelerini borç para elde etmede teminat olarak kullanamamaktadır ve işin işçiden ayrılmazlığı diğer üretim faktörlerinin elde etmesi mümkün çeşitli fırsatlardan işgücünü mahrum bırakmaktadır. Emeğin teminat gösterilememesi, işverenlerin çalışanların becerilerine yatırım yapma teşvikini ortadan kaldırarak da eşitsizliğin kaynağı olabilmektedir. Sistem

daha çok bilgi ve teknolojiye bağlı hale geldikçe, beceri ve ücret düzeyi düşük bir sınıf ortaya çıkmaktadır. Eşitsizliğin kapitalist sistemin en önemli sorunu olduğunu vurgulayan Hodgson, eşitsizliğin kaynağını tespit etmeye yönelik alternatif yaklaşımların faktörler arasındaki bu asimetriyi gözden kaçırdığını vurgulamaktadır.

Pistor (2019) finansallaşma çağında daha çok maddi olmayan varlıklara yoğunlaşarak ve mülkiyet haklarını devlet tarafından bazı varlıklara tanınan yasal ayrıcalıklar olarak tanımlayarak eşitsizliğin kaynağını ortaya koymaktadır. Bu ayrıcalıklara sahip olan varlık sahipleri Pistor'a (2019) göre diğerlerine pahasına zenginleşmektedir. Devlet iktidarı üzerine temellenen yasal kurallar bazı varlıkların servet biriktirme olasılığını diğerlerine kıyasla önemli ölçüde artırarak eşitsizliğe yol açmaktadır. Bu iddiasını ortaya koyarken, sermayeyi "bir şey (a thing)" veya Marx'ın vurguladığı gibi burjuvazi ve proletarya arasındaki toplumsal ilişkilerin bir özelliği olarak tanımlamamaktadır (s. 10). Ona göre, sermayenin, bir varlık ve yasal kod olarak iki bileşeni vardır. Varlık yönü ile sermaye, nesne, fikir, hak veya beceri olabilmektedir. Yasal kod yanı ise servet eşitsizliğinin kaynağı olup, devlet gücünü arkasına alan yasal kurumlar aracılığı ile ilgili varlık sahiplerine dışlayıcı kullanım hakkı ve bu varlıkların gelecek getirilerini vermektedir (s. 116, 209). Pistor (2019) belirli varlık sahiplerinin zenginleşmesine özel beceriler, daha fazla çalışma gibi liberal ekonomistlerin ileri sürdüğü bazı faktörler de katkı sağlamış olabilse de, uzun süreli servet biriktirmenin kaynağı devlet iktidarı üzerine temellenen yasaların sunabileceği ek tahkimattır (s. 4).

Bir başka yaklaşım (Lawson-Remer, 2012; 2013) politik gücün yasal sisteme etkisi aracılığı ile ortaya çıkan eşitsizlik, yoksulluk ve sosyo-ekonomik dışlanmadan bahsetmektedir. Bu yaklaşıma göre hukuk sistemi tarafsız değildir. Çünkü politik gücün dağılımı ve işleyişini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, mülkiyet haklarını devletin güç alanı içinde faaliyet gösteren bu hukuki kurumlarca tanınan bir dizi hak olarak anlamında "sopa demeti (bundle of sticks)" biçiminde yapılan tanımı referans alarak bir açıklama sunmaktadır. Buna göre bir toplumda farklı grupların farklı sopa türleri üzerinde hak iddia etmesi halinde, bazı hakların bu demet içinde onanıp ve korunurken, diğerlerinin tanınmaması mülkiyet hakları güvenliğinde ayrımcı uygulamalar ortaya çıkararak eşitsizliğe de kaynaklık etmektedir. Bu konu ile ilgili bir örnek Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelerde Çin, ABD, Avrupa menşeli ülkelerin ulus ötesi yatırımcılarına yapılan arazi satışı ile ilgilidir. Bu satışın temel gerekçesi iktisadi büyüme ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılmasıdır. Arazi satışına aracılık eden elitler altyapı yatırımlarının artması, devlete gelir sağlaması ve daha da önemlisi kendi çıkarları nedeniyle bu satışın taraftarıdır. Bu araziler

devlete aittir. Ancak sömürgeciliğin mirası toplu kamulaştırmanın ürünü bu araziler yerel halk tarafından yerel norm ve geleneklere göre geçimlerini sağlamak üzere kullanılmaktadır. Arazi satışı ile yerel halk için özel mülkiyetin ihlalinden bahsedilmemesine rağmen ve bu kaynakların yeterli finansman ve teknolojiye sahip bu çok uluslu yatırımcılar tarafından kullanılması ile iktisadi büyümeye katkı sağlanabilecek olmasına karşın, yoksul ve marjinal bu grupların geçim kaynağı bu arazilerden yoksun bırakılması ile ortadan kalkmaktadır. Kısa vadede de iktisadi büyümenin semerelerinden faydalanamayacak olmaları onların durumunu daha da kötüleştirmektedir ve toplumdaki kutuplaşmayı daha da derinleştirmektedir (Lawson-Remer, 2013: 220-221).

Eşitsizliğe ilişkin emek ve sermaye arasındaki asimetriye, hukukun “uyarlanabilir bir araç” olma işlevine (Pistor, 2019: 204) ve politik gücün yasal sisteme etkisine odaklanarak farklı izahlar sunan bu açıklamalar bazı politika önerilerini de gündeme getirmektedir. Garanti edilmiş temel gelir, veraset vergisi, servetin artan oranlı vergilendirilmesi, insanların çağa uygun olarak beceri düzeylerini geliştirici eğitim (Hodgson, 2015a), küresel bir sermaye kazancı vergisi (Piketty, 2014), yasal sistemde dönüşüm (Pistor, 2019) bunlardan birkaçıdır.

Özel Mülkiyet Haklarının Ülke Örnekleri Özelinde İktisadi Performansa Etkisi

Devletin iktidar alanı üzerine temellenen hukuk sisteminin algılanan meşruiyetinin önemini vurgulayan tartışmalar iyi tanımlanmış ve teminat altına alınmış bir mülkiyet sistemi oluşturulmasını iktisadi gelişmenin birincil koşulu olarak değerlendirmektedir (Hodgson, 2015b). Bu çalışmalar yerel normların önemini de göz ardı etmemektedir. Bu çerçevede örneğin mülkiyet hukukunun toplumsal sözleşmeye bağlı olması gerektiğini vurgulayan de Soto (2019: 182-184) bu konuda İsviçre’yi emsal göstermektedir. Eugen Huber tarafından hazırlanan İsviçre yazılı hukukunun başarısı yazara göre Roma doktrinlerinin yerel toplumun norm ve geleneklerine uyarlanmış olarak hazırlanmasında yatmaktadır. Mülkiyet hakları bu toplumda yaşayan bireylerin hak ve yükümlülüklerini alışık oldukları yerel normlara uygun bir mülkiyet hukuku ile teminat altına alınmıştır. Steiger (2006: 191) bir hukuk profesörü olan Eugen Huber tarafından hazırlanan bu mülkiyet hukukunun döneminin en iyi ve en modern mülkiyet hukuku olduğunu ve söz konusu ülkeye Avrupa’nın en geri ülkelerinden biri iken bugün en gelişmiş ülkelerinden biri haline dönüşmesinin yolunu açtığını vurgulamaktadır.

ABD'de de iktisadi kalkınmanın lokomotifi olarak devlet tarafından desteklenen ve uygulanan bir yasal sistem içerisinde mülkiyetin teminat altına alınması ve bu yapılırken ilgili yasaların toplumsal gereksinimlere cevap vermesi amacının esas alınması yatmaktadır. İsviçre örneğindeki gibi ABD hukuk sisteminin başarısı halkın tecrübeleri ve çeşitli sorunlara ilişkin olarak geliştirdikleri düzenlemelere dayalı olması ile ilişkilidir. Nitekim o toplumdaki sorunlara çözüm üretmeyen İngiliz geleneksel hukuku (common law) doktrinleri de bu çerçevede kabul edilmemiş, yerel norm ve değerlere bağlı olarak üretken ve dinamik bir piyasa ekonomisi için gerekli yasal bir çerçeve oluşturulmuştur (de Soto, 2019: 161-162).

1960'lardan itibaren dikkate değer bir sanayileşme hamlesi yapan Asya ekonomilerinde (Çin, Hindistan, Japonya, Taipei Çin, Güney Kore ve Malezya) hukukun iktisadi gelişme üzerindeki etkisini 1960-1995 dönemi için araştıran bir çalışmaya göre (Pistor ve Wellons, 1999: 11-12) hukukun iktisadi gelişmeye etkisi ekonomide devletin veya piyasanın nispi hakimiyetine göre farklılaşmaktadır. Mülkiyet haklarının özel bir biçimi olan kreditor haklarını yöneten yasalar bu ülke ekonomilerinde doğrudan devlet kontrolünün hakim olduğu yıllarda alternatif stratejilerle ikame edilmiştir. Bu alternatif stratejilerden biri örneğin Güney Kore için o dönemde uyguladığı ekonomi politikası ile doğrudan bağlantılıdır. Hükümetin belirli sektörleri desteklediği bu politikada borç vermede bir bankayı yükümlü kılarca (politika borcu) borç alanın borcu geri ödeyememesi durumunda potansiyel zararı karşılamada borçludan aldığı teminata değil hükümete güvenecektir. Ancak bu ve benzeri alternatif stratejiler piyasaların ekonomide nisbi ağırlığı arttıkça kreditor haklarını yöneten formel yasal sistemin önemi bu ekonomilerde artmıştır.

Bugün küresel güç dengesini doğruya doğru kaydıran Çin'de (Fukuyama, 2020) özel mülkiyet haklarının yasal olarak tanınmasının hem iktisadi gelişmeye hem de gelir dağılımına etkisinin aksine iddialar olsa da yasal kurumsalcı geleneğin iddia ettiği gibi olduğu ileri sürülmektedir (Piketty ve diğerleri, 2019; Hodgson, 2015b). Çin'de Mülkiyet Kanunu Mart 2007'de kabul edilmiş ve Ekim 2007'de yürürlüğe girmiştir. Bu yasa özel mülkiyet ve bireysel özgürlüğe karşı kamu mülkiyetini savunan Ortodoks ideolojiyi yıkması ve kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş bakımından önemli bir dönüm noktası kabul edilmektedir (Zhang, 2008: 321). Aslında bu yasal dönüşümden önce 1978'de başlayan planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş çabaları ve dolayısıyla bu yönde atılan adımlardan da bahsetmek gerekmektedir (Zhang, 2008). Mülkiyet haklarının yasal olarak tanımlanması anlamında 1970'lerin sonunda yerelde başlayan ve geniş çapta yayılan bir ayaklanma kritik önem arz etmektedir (Hodgson, 2015a: 11). Yerelde başlayan ayaklanma ile 1978-

1983 yılları arasında geliştirilen hanehalkı sorumluluk sistemi hem tarımsal ekonominin temellerini değiştirmiş hem de Çin'de hızlı iktisadi gelişme sürecinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Köylülerin komünleri dağıtmak ve tarım arazilerini paylaşmak üzere yaptıkları anlaşmanın ayaklanmaya dönüşü, "arazi çiftçiye" reformuna önayak olmuş, 1982 yılı sonu itibari ile devletin onayı ile aileler yasal mülkiyetine⁹ sahip olamasa da, bölünen tarım arazilerinin *kullanım hakkına* sahip olmuştur (Kroeber, 2016). Çin'de hızlı büyüme süreci de bu dönüşümle birlikte başlamıştır (Hodgson, 2015b).

Bu çerçevede Çin'de piyasa reform sürecinin başlangıcı sayılan 1978 yılında ulusal servetin gelire oranı % 350 iken, 2015 yılında % 700'e yükselmiştir. Bu artışın önemli bir nedeni mülkiyetin yasal sistemindeki değişikliğin etkisi ile yükselen tasarruflar ve nispi varlık fiyatlarında kademeli artıştır. Yasal sistemdeki değişiklikle ulusal servet içinde kamunun payı 1978 yılında % 70'ten, 2015 yılında % 30'a düşmüş, özel mülkiyetin payı artmıştır. Özel mülkiyet içinde konut stokunun payında belirgin bir artış vardır ki, 1978'de % 50'ye tekebüle ederken, 2015 yılında % 95'den daha fazlası hane halklarına aittir. Ticareti yapılan ve yapılmayan iç varlıkların payı ise aynı dönemde %5 gibi ihmal edilebilir bir düzeyde özel sektöre aitken, bu oran % 30'a çıkmıştır. Mülkiyete ilişkin yasal değişimin etkilerini ulusal servetin ilgili dönem içinde özel ve kamuya ait kısımlarındaki değişimde izlemekte mümkündür. 1978'de ulusal servetin % 70'i kamuya ve % 30'u özel sektöre aittir. Ancak 2015'te durum tam tersine dönmüş, % 30'u kamuya ve % 70'i özel sektöre ait hale gelmiştir. Ayrıca aynı dönemde özel servetin ulusal gelirdeki payı % 100'den % 450'e çıkmış, kamunun payı % 250'de istikrarını korumuştur (Piketty vd., 2019).

Piketty, Yang ve Zucman (2019) gerekçesini açık biçimde ifade etmese de yasal mülkiyet sistemindeki değişiklik sonucu toplam servet içinde kamu mülkiyetinin payında azalma ve özel mülkiyetin payında artış ile artan gelir eşitsizliğinin birbiri ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre gelirin farklı gruplar arasındaki dağılımı homojen değildir. En alttaki %50'lik kesim toplam gelirin %15'ini kazanırken, en üstteki % 10'luk kesim toplam gelirin % 40'ını elde etmektedir. Ortadaki %40'luk kesim ise tüm gelirin % 40'ından biraz fazlasını kazanmaktadır. Piyasa reform sürecinin başlangıç yılı sayılan 1978 yılında en tepedeki %10'un ulusal gelirdeki payı %27, en alttaki %50'nin ulusal

9 Çin anayasasına göre kentsel alanlardaki arazi mülkiyeti devlete aittir. Kırsal ve banliyö bölgelerindeki arazilerin mülkiyeti ise yasa ile devlete tahsis edilenler dışındakiler ortak mülkiyettir (collectives). Dolayısı ile Çin'de hiçbir birey veya organizasyon Çin gerçekliğini yansıtır biçimde arazi veya toprak sahibi olamamaktadır. Mülkiyet kanununun 47. ve 58. maddesi bu durumu açıklamaktadır. Bu nedenle Çin'de özel arazi mülkiyeti yoktur ve toprağın kullanım hakkından bahsedilmektedir (Zhang, 2008: 355).

gelirdeki payı %27 olduğu göz önüne alınırsa gelir dağılımdaki eşitsizliğin arttığı dikkat çekmektedir. Bu haliyle reform sürecinin başında İskandinav ülkelerine yakın olan gelir dağılımı payları bugün ABD düzeyine yaklaşmıştır.

Çeşitli ampirik analizler de yasal mülkiyet haklarının ve mülkiyet haklarına ilişkin algılanan meşruiyetin önemli olduğu sonucuna varmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan ülkelere Rusya, Ukrayna, Polonya, Romanya ve Slovakya için firma düzeyinde yapılan bir ampirik analizde (Johnson vd., 2002) özel mülkiyet haklarının algılanan güvenilirliğinin firma yatırımları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Mülkiyetin bu çalışmada "yasal ve meşru bir otorite tarafından tanınan haklar" olarak tanımlandığı başvuru anket sorularından anlaşılmaktadır. Bu sorular, firmaların endüstride çeşitli hizmetler için kanun dışı ödeme yapıp yapmadığı, satış yüzdesi olarak hükümete vergi verilip verilmediği ve mahkemelerin sözleşmelerin uygulanması için kullanılabilirliği ile ilgilidir. Elde edilen sonuçlar firmaların yatırım kararlarında mülkiyet haklarına ilişkin algılanan güvenin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Firmalar yeniden yatırım kararlarında Rusya ve Ukrayna gibi kamu hizmetleri ve koruma için rüşvet verilen ülkelere yeniden yatırım oranları düşüktür. Bu ülkelere sözleşmelerin uygulanmasında ve mülkiyetin güvenliği konusunda mahkemeler çok etkili değildir. Buna karşılık Polonya, Romanya gibi ülkelere özel mülkiyetin korunmasına ilişkin güvenilirlik yüksektir. Bu algı yatırımcıların yeniden yatırım kararlarına da yansımakta, iktisadi gelişmeye olumlu katkı sağlamaktadır. Nitekim sayısal olarak ifade edilecek olursa, mülkiyet haklarının nispeten daha az güvenilir olduğu ülkelerde elde edilen kararların % 32'si yeniden yatırım için kullanılırken, mülkiyet haklarının güvence altına alındığına ilişkin algının fazla olduğu toplumlarda ise %56'sı yeniden yatırım için kullanılmaktadır. Elde edilen önemli sonuç ise hukuk sisteminin algılanan meşruiyetinin yeniden yatırımlar için hem gerekli hem de yeterli koşul olduğudur (s. 1355).

Geçiş ekonomileri ile ilgili başka bir analiz bu ülkelere formel hukuk sisteminin ödünç verme davranışı üzerindeki etkisini analiz etmekte ve yasal olarak güvence altına alınmış varlıkların teminat işlevinin ödünç verme davranışı üzerindeki rolünün önemini vurgulamaktadır. Devletin otorite alanı dışında işleyen özel yönetim stratejilerinin ödünç verme maliyetini arttırabileceğine ve ödünç verme istekliliğini azaltabileceğine işaret eden çalışmaya göre, bu stratejiler ticari, etnik veya dini ilişki ağı içinde izleme maliyetini düşüren stratejiler olsa da, bu ağın dışında kalanların krediye erişimi engellenmekte ve yüz yüze kaldıkları maliyetler artmaktadır. Oysa formel hukuk sistemi bir grup veya ağa dahil olup olmama durumuna bakmaksızın tüm bireylere yasal koruma sağlamaktadır. Banka düzeyinde mikro veri ile yapılan analize göre geçiş

ekonomilerinde formel yasal sistemde yaşanan yasal değişim kredi hacmini arttırmıştır ve teminat rejimi bankalar açısından önemlidir. Ayrıca özel yönetim stratejilerinin aksine formel yasal sistemdeki dönüşüm piyasaya yeni girişleri teşvik etmiştir ve piyasaya yeni giren bu yabancı bankaların yerleşik yerli bankalara nazaran kredi hacmi daha fazla artmıştır (Haselmann vd., 2005).

Sonuç

Sağladığı doğru teşvikler ve çeşitli sorunlara sunduğu çözümlerle özel mülkiyet kapitalist sistemin merkezi kurumudur. Özel mülkiyet haklarının tahsisinde "spontane düzen" yanlıları işlem maliyetlerine vurgu yaparak mülkiyet düzenlemelerindeki değişikliğin tetikleyicisi olarak bu maliyetlerden tasarruf etmek isteyen kendi çıkarı peşindeki bireylere işaret etmektedir. Bu yaklaşım özel mülkiyetten doğan hakların korunmasında devletin zorlayıcı araç ve mekanizmalarına değil, yerel norm ve geleneklere vurgu yaparak, hukuku bu enformel kurumlarla eş tutmaktadır. Ancak sözü edilen yerel norm ve gelenekler etkileşim ve iletişimin yoğun olduğu dar alanda etkili olabilse de, iktisadi faaliyetin yerel sınırları aştığı, insanların yüz yüze gelmeden ciddi meblağlara varan işlemler yaptığı, bu işlemlere konu olan varlık çeşitliliğinin hızla arttığı ve karmaşıklaştığı günümüz toplumlarında devlet gücünü arkasına alan formel yasal sistemlere ihtiyacı vardır. Nitekim yapılan bazı çalışmalar enformel kurumların kimilerinin belirli amaçlara ulaşmada globalleşmenin neden olduğu toplumsal dönüşüme uyum sağlayamadığını ve ortaya çıkan yeni uygulamalarla fonksiyonunu yitirerek başarısız olduğunun ve formel yasal kurumlara ihtiyacın arttığını vurgulamaktadır. Yerel norm ve gelenekleri bu nedenle formel yasal sistemin kurumlarına alternatif kurumlar değil, onların tamamlayıcısı olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Öte yandan kapitalist sistemleri işler kılan en önemli özellik olan sermaye oluşumunun ardında spontane düzen yanlılarının hukuku yerel norm ve geleneklerle eş tutmasının ima ettiği varlıkların fiziksel kontrolü anlamında "sahiplik" değil, devlet tarafından onanmış bir hak olması anlamında özel mülkiyet vardır. Çünkü devlet gücünü arkasına alan bir yasal sistem varlıkların fiziksel mevcudiyetinin ötesinde tapu gibi temsili belgelerle onların potansiyelinin belirlenmesi, değerlendirilmesi, iktisadi işlemlerde kullanımının kolaylaştırılması yolu ile sermaye dinamik doğasına aracı olmaktadır. Ayrıca yasaların değişen koşullara göre uyarlanabilirlik özelliği de bazı varlıklara tanıdığı ayrıcalık bu varlık sahipleri için sermayenin kaynağıdır. Sermaye oluşumuna ve dolayısı ile iktisadi büyümeye katkı sağlayan bu farklı kanallar bir yandan da bugün hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerin ortak

sorunu gelir ve servet eşitsizliğini arttırmakta ve eşitsizlik ve iktisadi büyüme arasında bir ödünleşme (trade-off) ortaya çıkarmış görünmektedir. Gelir ve servet eşitsizliğini azaltmaya yönelik artan oranlı vergiler gibi liberal ekonomistlerin karşı çıktığı politika önerileri ise tartışma yaratmaktadır. Eşitsizliğin neden olduğu toplumsal kutuplaşma ve bunun yarattığı toplumsal gerilimler kapitalist sistemin işleyişinin merkezinde yer alan sermaye oluşumuna zarar vermeden bu gerilimleri yumuşatacak yasal sistemde reform, eğitim sisteminde tüm kesimlerin erişiminin sağlanması adına iyileştirme yapılması, sosyal yardım ve sosyal güvenlik programlarının yaygınlaştırılması gibi önerileri meşru kılmakta ve hatta zorunluluk haline getirmektedir.

Kaynakça

- Alchian, A. A., and Demsetz, H. (1973). The Property Right Paradigm. *The Journal of Economic History*, 33(1), 16-27.
- Alston, L. J., Libecap, G. D. and Schneider, R. (1996). The Determinants and Impact of Property Rights: Land Titles on the Brazilian Frontier. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, 12 (1), 25-61.
- Alston, L. J., and Mueller, B. (2005). Property Rights and the State. *Handbook of New Institutional Economics*. (Eds.) Ménard, C. and Shirley, MM. AA Dordrecht, The Netherlands (pp. 573-590).
- Ata, A. Y ve Dur, D. T. (2023). Mülkiyet Hakları İktisadi Üzerine Bir Literatür Taraması. *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 28, Sayı: 109, 127-154.
- Bethell, T. (1999). *The noblest triumph: Property and prosperity through the ages*. New York: St. Martin's Press,
- Betz, T. (2008). The Property Theories of Bethell, Pipes and de Soto: Similarities and Differences in Emphasis to the Approach of Heinsohn, Stadermann and Steiger. *Property Economics: Property Rights, Creditor's Money and the Foundations of the Economy*. (Ed.) Steiger, Marburg, Germany: Metropolis, (pp. 2-24).
- Bellemare, M. F. (2013). *The Productivity Impacts of Formal and Informal Land Rights: Evidence from Madagascar*. *Land Economics*, 89(2), 272-290.
- Binswanger, H. P., Deininger, K. and Feder, G. (1995). *Power, Distortions, Revolt and Reform in Agricultural Land Relations*. *Handbook of development economics*. (Eds) Jere, B. and Srinivasan, T. (Vol. 3). Elsevier, (pp. 2659-2772).
- Clements, R. (2021). The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality. *Banking & Finance Law Review*, 36(2), 323-328.
- De Soto, H. (2002). Law and Property outside the West: A Few New Ideas About Fighting Poverty. *Forum for Development Studies*, 29 (2), Taylor & Francis Group.
- De Soto, H. (2019). *Sermayenin Sırrı: Kapitalizm Batı'da Zaferler Kazanırken Diğer Yerlerde Neden Başarısız*, Çev. Murat Aygen, Ankara: Liberte.
- Deakin, S., Gindis, D., Hodgson, G. M., Huang, K., and Pistor, K. (2017). Legal Institutionalism: Capitalism and the Constitutive Role of Law. *Journal of Comparative Economics*, 45(1), 188-200.

- Demsetz, H. (1967). Toward a Theory of Property Rights. *American Economic Review*, 57, 347-359.
- Dixit, A. K. (2004). *Lawlessness and Economics: Alternative Modes of Governance*. Princeton: Princeton University Press.
- Ellickson, R. C. (1991). *Order without Law*. Harvard University Press.
- Gerber, J. F. and Steppacher, R. (2017). *Basic Principles of Possession-Based Economies*. *Anthropological Theory*, 17(2), 217-238.
- Ghatak, M. (2020). *Property Rights and Productivity of Resource Allocation in Developing Countries*. Mimeo. London School of Economics: <https://personal.lse.ac.uk/ghatak/PropertyRightsEDI.pdf>, 2020.
- Gwartney, J. D., Stroup, R. L., Sobel, R. S., and Macpherson, D. A. (2006). *Economics: Private & Public Choice*. Mason, Ohio: Thomson, South-Western.
- Haselmann, R. F. H., Pistor, K. and Vig, V. (2005). *Creditor Rights and Banking Behavior: Evidence from Transition Economies*. Available at SSRN 676958.
- Heinsohn, G. and Steiger, O. (2013). *Ownership Economics: On the Foundations of Interest, Money, Markets, Business Cycles And Economic Development*. Routledge.
- Hodgson, G. M. (2015a). *Conceptualizing Capitalism*. University of Chicago Press.
- Hodgson, G. M. (2015b). Much of the 'Economics of Property Rights' Devalues Property and Legal Rights. *Journal of Institutional Economics*, 11(4), 683-709.
- Hoffmann, S. (2013). Property, Possession and Natural Resource Management: Towards a Conceptual Clarification. *Journal of Institutional Economics*, 9 (1), 39-60.
- Johnson, S., McMillan, J. and Woodruff, C. (2002). Property Rights and Finance. *American Economic Review*, 92(5), 1335-1356.
- Kerekes, C. B., and Williamson, C. R. (2008). Unveiling de Soto's Mystery: Property Rights, Capital Formation, and Development. *Journal of Institutional Economics*, 4(3), 299-325.
- Kroeber, A.R. (2016). *China's Economy: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
- Krugman, P. (2022). Blockchains, What Are They Good For?. *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2022/12/01/opinion/blockchains-what-are-they-good-for.html> (1.12.2022).
- Lawson-Remer, T. (2012). *Property Insecurity*. *Brook. J. Int'l L.*, 38, 145-191.
- Lawson-Remer, T. (2013). *Property Rights and Power*. *Current History*, 112(757), 317-322.
- Leblang, D. A. (1996). Property Rights, Democracy and Economic Growth. *Political Research Quarterly*, 49(1), 5-26.
- Menell, P. S. (2001). Property: Legal Aspects. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 12190-12196.
- Milhaupt, C. J., and Pistor, K. (2008). *Law & Capitalism*. University of Chicago Press.
- Morris, P. A. (2009). Mülkiyet Haklarının İktisadı. *Liberal Düşünce*, Çev. Akın, B., Kış-Bahar, Sayı 53-54, 25-32.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
- North, D. C., and Weingast, B. R. (1989). Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. *The Journal of Economic History*, 49 (4), 803-832.

- Nutzinger, H. G. (2008). The Property Approach of Heinsohn and Steiger: Some Questions from an Institutional Viewpoint. *Property Economics*, Marburg, Germany: Metropolis (pp. 61-67).
- O'Driscoll Jr., and G., Hoskins, L. (2004). Ekonomik Kalkınmanın Anahtarı: Mülkiyet Hakları, *Piyasa*, Kış, Sayı 9, 49-72.
- Oğuz, Fuat (2003). *Mülkiyet Hakları: Bir Ekonomik Analiz*. Ankara: Roma Yayınları.
- Piketty, T. (2014). *Capital In The Twenty-First Century*. Translated by Arthur Goldhammer. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Piketty, T., Yang, L. and Zucman, G. (2019). Capital Accumulation, Private Property, and Rising Inequality in China, 1978–2015. *American Economic Review*, 109 (7), 2469-96.
- Pipes, R. (1999). *Property and Freedom*, New York: Alfred A.
- Pistor, K. and Wellons, P. A. (1999). *The Role of Law and Legal Institutions in Asian Economic Development, 1960-1995*. Oxford University Press.
- Pistor, K. (2019). *The Code of Capital*. Princeton University Press.
- Rubin, P. H., and Klumpp, T. (2012). Property Rights and Capitalism. *The Oxford Handbook of Capitalism*, (Ed.) Mueller, D. C., Oxford: Oxford University Press, (pp. 204-219).
- Samuels, W. J. (1989). *The Legal-Economic Nexus. Essays on the Economic Role of Government*. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-12374-2_5, (pp. 162-186).
- Sjaastad, E. and Bromley, D. W. (2000). The Prejudices of Property Rights: On Individualism, Specificity, and Security in Property Regimes. *Development Policy Review*, 18 (4), 365-389.
- Steiger, O. (2006). Property Economics versus New Institutional Economics: Alternative Foundations of How to Trigger Economic Development. *Journal of Economic Issues*, 40(1), 183-208.
- Steppacher, R. (2008). Property, Mineral Resources, and “Sustainable Development”. *Property Economics: Property Rights, Creditor’s Money and the Foundations of the Economy*. (Ed.) Steiger, Marburg, Germany: Metropolis, (pp. 323-354).
- Steppacher, R. and Gerber, J. F. (2012). Meanings and Significance of Property with Reference to Today’s Three Major Eco-Institutional Crises. *Towards an Integrated Paradigm in Heterodox Economics: Alternative Approaches to The Current Eco-Social Crises*. (Eds.) Gerber, J. F. and Steppacher, R. Palgrave Macmillan, (pp. 111-126).
- Williamson, O. E. (2005). The Economics of Governance. *American Economic Review*, 95 (2), 1-18.
- Williamson, C. R. (2011). The Two Sides of De Soto: Property Rights, Land Titling, and Development. *The Annual Proceedings of the Wealth and Well-Being of Nations*, 95.
- Woodruff, C. (2001). Review of De Soto’s The Mystery of Capital. *Journal of Economic Literature*, 39(4), 1215-1223.
- Zhang, M. (2008). From Public to Private: The Newly Enacted Chinese Property Law and The Protection of Property Rights in China. *Berkeley Bus. LJ* 5, 317-363.